

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.D.P.B.

Coll. No. 608

Title Mahabhasya

CHUNILAL GANDHI VIDYABHĀVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 608 Subject : Grammar

Title : Mahābhāṣya

Author : Patanjali Scribe : -

Date of the work : - Date of the Ms. : -

Place of the work : - Place of the Ms. : -

Size : 10.5" by 4.6" Extent : 29-1037 foll

Language : Sanskrit Script : Devanāgarī

Remarks : -

अथानुप्रासः

गुणानेनयद्विपरिणामनक्रियते। भेद्यते। वेद्यते। अत्रापि प्राप्नोति नैव दोषः। धातुलोपप्रतिनैव विज्ञायते। धातो लोपो धातु
लोपप्रति। कश्चन हि धातो लोपो यस्मिन् तदिदं धातुलोपो धातुलोपप्रति तस्मादिगलक्षणादृष्टिः। ~~तस्मादिगलक्षणादृष्टिः~~
~~तस्मादिगलक्षणादृष्टिः~~। यदि तदिदं लक्षणायोगेण हृद्योः प्रतिषेधः पापवकः। पापवकः। मागधकः। अत्रापि प्राप्नोति। अत्रो न ३
पस्यस्थानिवत्तादृशहृद्यनभविष्यतः। अनारभो वा पुरनरस्य योगस्य न्यायः। कश्चने मिदित्वा। मरीमुहकः। कुपुमिता
समिधित्वा इति। अत्राप्यकारलोपे कृते तस्य स्थानिवत्तादृशहृद्यनभविष्यतः। अत्र तदिदं स्थानिवत्तादृशनास्ति तदर्थ
मययोगो वक्तव्यः। क्वस्थानिवत्तादृशनास्ति। अत्र हजत्तोरदेशः। लोलुहः। शोभुवः। मरीमुहः। सरीसृप इति। अत्राप्य
कारलोपे कृते तस्य स्थानिवत्तादृशहृद्यनभविष्यतः। लुकि कृते न प्राप्नोति। इदमिह संप्रधायी कियतां लोपप्रति
किमत्र कर्तव्यं। परत्वादहोयः। नित्यो लुक्। कृते यलोपे प्राप्नोत्य कृते पि प्राप्नोति। लुगे यनित्यः। कश्च। अस्य कृते लो
पे प्राप्नोत्य कृते शब्दान्तरे प्राप्नोति चिधिरनित्यो भवति। अनवकाशस्तर्हि लुक्। कौवकाशो लुक्। कौवकाशः। अवशिष्टः
अथापि कश्चिदनवकाशो लुक् स्यात् एवमपि न दोषः। अत्रोपे योगविभागः करिष्यते। अतो लोपततो यस्य च लो
पो निवृत्तिः। अतस्त्येव। किमर्थमिदं लुक् वक्ष्यति। तद्वा धनार्थं। एवमपि न दोषः। अतस्त्येव। हलउत्तरस्य लोपो भव

न ३

उक्

यः

पस्य

च यस्य

ति। इहैतद्विभक्त्याद्योगविभागाद्वालोयोऽनुकंवाधने। कृष्णो नो नावहृषभो नो मदीर्घो नो नृषते नो नौ वा समानाश्चोऽनु
कलो येन बाधते। कश्च समानाश्चः। यः प्रत्ययाश्चः। अत्र च प्रागेव प्रत्ययो त्यजेत्तु कमेवति। कश्च स्यदः प्रत्ययो द्वि
मश्च श्रुति। ऊरिदानुनिकेचित इति उक्तं शेषे। किमुक्तं। निपातनात्स्योदादिषु प्रत्ययाश्च चान्यत्र सिद्धं। किं संप्रसार
णमिति। निकुचितेयुक्तं। किमुक्तं। सन्निपातलक्षणो विधिरिति निमित्तं द्विधा तस्येति॥ ॥ किति च॥ ॥ किति प्रतिषेध
तन्निमित्तग्रहणं। किति प्रतिषेधे तन्निमित्तग्रहणं कर्तव्यं। किति निमित्ते ये गुणा दृष्टी प्राप्नुतस्तन्मवत इति वक्तव्यं। कि
प्रयोक्तृर्नोपधर्षणो रवीत्यर्थः। उपधर्षणं तावत् भिन्नः। भिन्नान्। कियुतः कारणान् सिध्यति। किति व्युत्पत्तेः। तेन यत्र कि
त्यनंतरोगुणो भाव्यमस्ति। तत्रैव स्यात्वाचितस्तुतं। इह तु न स्यात्। भिन्नः। भिन्नवानिति। ननु च यस्या गुण उच्यते तं कित्परच
न विशेष्यमिष्यामः। युगतलक्ष्यपधस्य गुण उच्यते। तच्चोत्र कित्परयुगतलक्ष्यपधस्येति नैव विज्ञायते। युगतस्यागस्य लक्ष
पधस्येति युक्तिव्यतिः। युगतः लक्ष्मी उपलक्ष्यपधस्य युगतलक्ष्यपधस्य युगतलक्ष्यपधस्य युगतलक्ष्यपधस्येति। अवश्यं चे
तदेव विज्ञेयं। अंगविशेषगोहिह प्रसज्येत। भिन्नति। विज्ञति। रोरवीत्यर्थः। विश्वकर्मोष्ठभोरोरवीति। यदि तन्निमित्त
नग्रहणं। कियते च शब्दं ते दोषः। रियति धियति धियति। प्राप्नुवत्। प्राप्नुवत्। अत्रापि प्राप्नोति। शब्दं तस्यात्

ज्यः ३

त ५

२७

उपधातो रवीत्यर्थः ५

कथं तर्हि

३६

रात्वा दत्तेषु बोद्धव्यं तयोः अनुपधात्वात्। गुणो न भविष्यति। एवं कियते चेदं तन्निमित्तग्रहणं न कश्चिदोषो भ
वति। इमानि च ध्रुवस्तन्निमित्तग्रहणस्य प्रयोक्तृत्वानि। इतो ह्यः उपोयते। अथ तालो मोयेने। नेनिक इति। तेन
निसंति प्रयोक्तृत्वानि। इह तावत्। इतो ह्यः इति प्रसक्तस्या भिन्नमिति नैव स्यात्। शक्या कर्तुं। अत्र च ध्रुवदेशाया
मेवाकारः। इह च उपोयते। औयनलो मोयेने। यो मोयेनिरिति। बहिरंगे गुणा दृष्टी अंतरगः प्रतिषेधः। असिद्धबहिरग
मंतरगे नेनिके इति। परद्रुयेण च दहितत्वान्न भविष्यति। उपधर्षणेन तावन्नार्थः। धातोरिति वक्तव्यं। धातु कित्पर
त्वेन विशेष्यमिष्यामः। यदि धातु विशेष्यते। विकरणा स्य न प्राप्नोति। चिनुतः। सुनुतः। लुनीतः। युनीत इति। नैव दोषः
विहितविहितमेषोषगो धातोर्वा विहित इति। धातोरिव तद्विहितमिति। नैव विशेष्यते। धातो विहितस्य किति। तिक
अंतर्हितो विहितो किति। अथवा कार्यकालं हि संक्राय परिभाषां यत्र कार्यं तत्र अयं स्थितं दृष्टव्यं। युगतलक्ष्यपध
स्य गुणो भवति किति नैति। अथवा यदन्यस्मिन् योगे कित्परग्रहणं दत्तदवकाशं तस्यानवकाशात्। इहा दृष्टी न
भविष्यतः। अथवा आचार्यप्रवृत्तिर्जाययति। भवत्युपलक्षणस्य गुणस्य प्रतिषेध इति। यदयं सिद्धिर्ध्रुव
येऽनुः। इको मलहलता इति क्रुसनो कितो करोति। कथं ह्येवाकायका कित्करणा एतत्प्रयोक्तृत्वं गुणो न स्यादिति

प्रतिषेधेन ३
वस्था ३

33

भासिका

तद्वत्। अस्ति सारण्यके सस्य। मके सस्य। डलके वनते। तद्यथा। ग्रामोक्तधृता। तद्यथा। एणके सस्य। मके सस्य। डलके वनते।
तममिसमीक्षेत तत्र युज्यते। अनंतरा विमो ग्रा मादिति। सर्वत्रैव द्यत उजातीयकं व्यवक्ष्यकं भवति॥ ॥ मुखनासिकावच
नो नुनासिकः॥ ॥ किमिदं मुखनासिकावचनं इति। मुखवचनासिकावचनं मुखवचनासिकावचनं मुखवचनासिकावचनं मुख
नासिकावचनः। यद्येवं मुखनासिकावचनं इति प्राप्नोति। नियातनादोर्ध्वं भविष्यति। अथवा मुखनासिकावचनं मुख
स्य सोमं मुखनासिकावचनः। अथ किमिदं मावचनं मिति। ईषध्वनमावचनं किंचिन्मुखवचनं किंचिन्नासिकावचनं।
मुखवचनासिकावचनं मुखवचनं मुखवचनासिकावचनः। मुखवचनासिकावचनं मुखवचनासिकावचनं मुखवचनासिकावचनं
सिकावचनः। अथ मुखग्रहणं किमर्थं नासिकावचनो नुनासिक इति इत्युच्यमाने यमानुस्वाराणां मेव प्रसज्येत।
मुखग्रहणं युनः क्रियमाणो दोषो भवति। अथ नासिकाग्रहणं किमर्थं मुखवचनो नुनासिक इति इत्युच्यमाने घटतया
नामेव प्रसज्येत मुखग्रहणं युनः क्रियमाणो दोषो भवति। मुखग्रहणं शक्यं कर्तुं केनेदानीं मुमयवचनानां भविष्य
ति। प्रासादवासिन्यामेना तद्यथा। केचिन्प्रासादवासिनः केचिन्भूमिवासिनः केचिन्भयवासिनः। ये प्रासादवा
सिनः ते प्रासादवासिग्रहणं नये भूमिवासिनः ते भूमिवासिग्रहणं न गृह्यन्ते ये भयवासिनः ते प्रासादवासिग्र
हणं न भूमिवासिग्रहणं न च। एवमिहापि केचिन्मुखवचनं केचिन्नासिकावचनं केचिन्भयवचनं गृह्यन्ते मु

सिद्धं यमानुस्मारात्मविश्रान्तिर्नैव दोषो न प्रयोजनं २

[illegible]

इ.स. ३

38

५१३

प्रसर्वाद्यतेर्भावि साधनो नङ् प्रत्ययः । यदिलौकिक मास्यं कि मास्योपादाने प्रयोजनं सर्वेषां हितं तुल्यं । वक्ष्यते तत् ।
प्रयत्नविशेषणमास्योपादानमिति । सवर्णसंज्ञायां भिन्नदेशेति प्रतिप्रसंगः । प्रयत्नसाम्यात् । सवर्णसंज्ञायां भिन्न
देशेति प्रसंगो भवति । जवगडदशां । किं कारणं प्रयत्नसाम्यात् । एतेषां हि समानः प्रयत्नः । सिद्धं त्वस्येतुल्यदेशप्रय
त्नसवर्णसिद्धमेव तत् । कथं आस्येयेषां तुल्यो देशः प्रयत्नश्च ते सवर्णसंज्ञा भवतीति वक्तव्यम् । एवमपि कि मास्योपा
दाने प्रयोजनं । सर्वेषां हितं तुल्यं । प्रयत्नविशेषणमास्योपादानं । संतिह्यास्याद्वाह्याः प्रयत्नास्ते हापिता भवन्ति । तेऽस
त्त्वपि सवर्णसंज्ञा सिद्धा भवति । केषु न स्ते । विवारसंवारोश्चासना दोषोऽवदोषवता अल्पप्राणता महाप्राणतेति
तत्र वर्गाणां प्रथमद्वितीयविवृतकंठाः श्वासानुप्रदाना अघोषा एके अल्पप्राणा अपरे महाप्राणास्तृतीयचतुर्थाः
संवृतकंठानां अनुप्रदाना घोषवतः एके अल्पप्राणा अपरे महाप्राणाः । यथा तृतीयास्तथा पंचमाः । आनुनासि
क्यवर्जम् । आनुनासिक्यं तेषां अधिकोगुणः । एवमप्यवर्णस्य सवर्णसंज्ञान प्राप्नोति । बाह्यं ह्यास्यात्स्थानमवर्णस्य ।
सर्वमुखस्थानमवर्णमेक इहंति । एवमपि व्यपदेशो न प्रकल्प्यते आस्येयेषां तुल्यो देश इति । व्यपदेशिवद्भावेन व्यप
देशो भविष्यति । सिध्यति सत्तर्हि भिद्यते । यथान्यासमेवास्तु । ननु चोक्तं सवर्णसंज्ञायां भिन्नदेशेति प्रसंगः प्रयत्न

सामान्यादिति नैव दोषः। न हि लौकिकमास्यं। किं तर्हि तद्धितां तमास्यं। आस्ये भवमास्यं शरीरावयवाद्युत्किं पु
नरास्ये भवं स्थानं करणं च। एवमपि प्रयत्नः। अविज्ञेयत्वो भवति। प्रयत्नश्च विज्ञेयत्वः। कथं न हि प्रयत्नं प्रयत्नः
किं तर्हि प्रारंभो यत्नस्य प्रयत्नः। यदि प्रारंभो यत्नस्य प्रयत्नः। एवमप्यवर्णस्य एवोऽस्य सवर्णसंज्ञा प्राप्नोति।
प्रश्लिष्टावर्णवित्तो अवर्णस्य तर्हि एवोऽस्य सवर्णसंज्ञा प्राप्नोति। विवृततरावर्णवित्तो एतयोरेव तर्हि मिथः स
वर्णसंज्ञा प्राप्नोति। नैतौ तुल्यस्थानौ। उदात्तादीनां तर्हि सवर्णसंज्ञा प्राप्नोति। अभेदका उदात्तादयः। अथ किं
न एतेन प्रारंभो यत्नस्य प्रयत्न इति। प्रयत्नमेव प्रयत्नः। तदेव तद्धितां तमास्यं। यत्समानं तदा श्रियिष्यामः। किं
तिभेदे सत्याह। सत्येव हि भेदे सवर्णसंज्ञा भवितव्यं। कुत एतत्। भेदाभिज्ञाना हि सवर्णसंज्ञा। यदि यत्र सर्वस
मानं तत्र स्यात्सवर्णसंज्ञा वचनमनर्थकं स्यात्। यदि तर्हि सति भेदे किंचित्समानमिति कृत्वा सवर्णसंज्ञा भवि
ष्यति। शकारलृकारयोः षकारठकारयोः सकारथकारयोः सवर्णसंज्ञा प्राप्नोति। एतेषां हि सर्वमन्यत्स
मानं। करणवर्जम्। एवं तर्हि प्रयत्नमेव प्रयत्नः। तदेव च तद्धितां तमास्यं। न त्वयं दृष्टः। आस्यं च प्रयत्नश्च आ
स्यप्रयत्नमिति। किं तर्हि त्रिषो यंबहु ब्रीहिः। तुल्य-आस्ये प्रयत्न एषामिति। अथ वा पूर्वस्तत्पुरुषस्त
तो बहु ब्रीहिः। तुल्य-आस्ये तुल्यास्यः। तुल्यास्यः प्रयत्न एषामिति। अथ वा परस्तत्पुरुषस्ततो बहु

ब्रीहिः। आस्ये प्रयत्नः-आस्यप्रयत्नः। तुल्य-आस्यप्रयत्न एषामिति। तस्य तस्येति वक्तव्यं। किं प्रयोजनं। यो यस्य
तुल्यास्यप्रयत्नः स तस्य सवर्णसंज्ञा भविष्यात्। अन्यस्य तुल्यप्रयत्नोऽन्यस्य सवर्णसंज्ञो मा भूत्। तस्या वचनं
वचनप्राप्तात्। तस्येति न वक्तव्यं। अन्यस्य तुल्यास्यप्रयत्नोऽन्यस्य सवर्णसंज्ञः कस्मान्न भवति। वचनप्रा
प्तात्। सवर्णसंज्ञा वचनसामर्थ्यात्। यदि तुल्यस्य तुल्यास्यप्रयत्नोऽन्यस्य सवर्णसंज्ञः स्यात् सवर्णसंज्ञा
वचनमनर्थकं स्यात्। संबंधिशब्दे तुल्यं। संबंधिशब्दे वाच्युनक्तव्ये तत्। तद्यथा संबंधिशब्दो मातरि वर्तितव्यं
पितरि शुश्रूषितव्यमिति न चोच्यते स्वस्या मातरि स्वस्मिन्वापि तरीति। संबंधाद्येतद्गम्यते। या यस्य माता यश्च य
स्य पितेति। एवमिहापि तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णमित्यत्र संबंधिशब्दावेतौ तत्र संबंधादेतद्गम्यते। यत्प्रतितु
ल्यास्यप्रयत्नं तत्प्रतितत्सवर्णसंज्ञं भवतीति। ऋकारलृकारयोः सवर्णविधिः। ऋकारलृकारयोः सवर्णसंज्ञा
विज्ञेया। होत् लृकारः होत् लृकारः। किं प्रयोजनं। अकः सवर्णे दीर्घ इति दीर्घत्वं यथा स्यात्। नैतदस्ति प्रयोजनं।
वक्ष्यते तत्। सवर्णे दीर्घत्वे च्छति ऋत्वा वचनं लृत्वा वचनमिति। तत्सवर्णयथा स्यात् इह मा भूत्। दधु
कारः। मधुकार इति। यदेतत्सवर्णदीर्घत्वे च्छतीति। एतद्वत् इति वक्ष्यामि। सवर्ण इत्येव लृत्वा लृकारो बाल्ति

भवति। नतइत्येव तत्र वक्तव्यं भवति। अवश्यं तद्वक्तव्यं। ऊकालो ज्ञस्व दीर्घं सुत संज्ञो भवतीत्युच्यते न च लृका
 रोल्लकारो वा अजस्ति लृकारस्य लृकारस्यास्त्ववक्ष्यामि। तच्चावश्यं वक्तव्यं। छुतो यथा स्यात्। होर्त्तृ लृकारः।
 होर्त्तृ लृकारः। होर्त्तृ लृकारः। किं पुनरत्र ज्यायः। सवर्णसंज्ञा वचनमेव ज्यायः। दीर्घत्वं चैव हि सिद्धं भवति। अपि
 च लृकारग्रहणे लृकारग्रहणे सन्निहितं भवति। खड्ग लृकारः। माल लृककार इति। वासुप्यापिशलेः। उप
 कारीयति। उपाकारीयति। इदमपि सिद्धं भवति। उपल्कारीयति। उपात्कारीयति। यदितर्हि लृकारग्रह
 णे लृकारग्रहणे सन्निहितं भवति। उर एव परः। लृकारस्यापि रपरत्वं प्राप्नोति। लृकारस्य लपरत्वं प्रा
 णोति। तच्चावश्यं वक्तव्यं। असत्यो सवर्णसंज्ञायां विध्यर्थे। तदेव सत्यानेत्येतद्वा धनार्थं भविष्यति। इह
 तर्हि रषाभ्यां तोणः समानपद इति लृकारग्रहणे चोदितं मातृणां पितृणामेव मर्थे तदिहापि प्राप्नोति।
 कथ्यमानं पश्येति। कुडुतुलशब्दवायेनेति वक्ष्यामि। अपर आह। त्रिभिश्च मध्ये मेव र्गैर्लृशसे च व्य
 वायेनेति वक्ष्यामीति। वर्णैकदेशाश्च वर्णग्रहणे न गृह्यं त इति यो सौ लृकारे र्लृकारः तदाश्रयः प्रतिषेधो
 भविष्यति। यद्येवं नाथे रषाभ्यां एतत् लृकारग्रहणे न वर्णैकदेशाश्च वर्णग्रहणे न गृह्यं त इति। यो सावृकारे

रेफस्नदाश्रयं गत्वा वक्ष्यामि॥ नाड्जलो॥ ॥ अड्जलोः प्रतिषेधेन कारप्रतिषेधोऽङ्गत्वात्। अड्जलोः प्रतिषेधे
 शकारस्य शकारेण सर्वसंज्ञायाः प्रतिषेधः प्राप्नोति। किं कारणं। अङ्गत्वात्। यथैवं हि शकारे दत्तं। कथं तावदङ्गत्वात्। इकारः स
 वर्णेन शकारमपि गृह्णाति एवमङ्गत्वात्। इत्यप्यदेशादङ्गत्वात्। तत्र को दोषः। तत्र सवर्णलोपे दोषः। तत्र सवर्णलोपे दोषो भवति। परश
 शतानि कार्याणि। मे लोपरि सवर्ण इति लोपे न प्राप्नोति। सिद्धमनन्तात्। सिद्धमेतत्। कथमनन्तात्। स्पृष्टस्य शानि। इय
 शक्यमन्तस्थानां। विवृतमूलाणां। इयदित्येवानुवर्तते। स्वराणां च दत्तत्वात्। इयदिति निष्ठेन। वाक्यापरिसमाप्ते वाक्यापरि
 समाप्ते वा सिद्धमेतत्। किमिदं वाक्यापरिसमाप्तेरिति। वर्णानामुपदेशस्तावत्। यथैवं शोचरकाल इत्यङ्गत्वात्। इयङ्गत्वात्। शोचरकालमा
 दित्येन सह तेति प्रत्याहारः। प्रत्याहारोऽनरकालमण्डितसवर्णस्य चाप्रत्यय इति सवर्णग्रहणं। सवर्णसिद्धौ च नरकाल
 अणुदित्यसवर्णस्य चाप्रत्यय इति एतेन वर्णेन समुहितेन वाक्येनान्यत्र सवर्णानां ग्रहणं भवति। न चानेकारः शकारग्रह्णाति। य
 धेव तर्हि कारः शकारनगृह्णाति। एवमिकामपि गृह्णाति। यावत्तदोषः। कुमारी इहते। कुमारी इहते। अकः सवर्णे दीर्घत्वं प्राप्नो
 ति। यदयमकः सवर्णे दीर्घ इति प्रत्याहारग्रहणं करोति। तत्र इकार इकारगुणात्। प्राप्नोति। शकारनगृह्णाति। अरः सवर्णे दीर्घ
 ङ्गलोः प्रतिषेधे शकारप्रतिषेधोऽङ्गत्वात्। अङ्गलोः प्रतिषेधे शकारस्य। शकारेण सर्वसंज्ञायाः प्रतिषेधः प्राप्नोति
 किं कारणं। अत्रैव शकारस्य। इत्यङ्गत्वात्। इकारः सवर्णग्रहणे न शकारमपि गृह्णाति। एवमङ्गत्वात्। इत्यप्यदेशादङ्गत्वात्।

न

तत्र को दोषः। तत्र न सतरा लोके दोषो भवति। परशशतानि कार्याणि। अरोरु सवर्णो तिलोपो न प्राप्नोतीति। तस्य
 कश्चन नाना। सिद्धमेतत्। कश्चन नाना। कश्चन नाना। कश्चन नाना। वाक्यापरिसमाप्तेर्वा। उक्ता वाक्यापरिसमा
 प्तिः। अस्मिन् के वादो देसमर्थितं भवति। एतच्च समर्थितं भवति। कश्चन नाना। वाक्यापरिसमाप्तेर्वा। उक्ता वाक्यापरिसमा
 वामाभूत्। ननु चोक्तं परशशतानि कार्याणि। अरोरु सवर्णो तिलोपो न प्राप्नोतीति। माभूद्योयः। ननु च मे दोषो
 विद्यति। सतिलोपे द्विशकारं। असतिलोपे त्रिशकारं। कारं नास्ति मेदः। असत्यपि द्विर्जनशकारमेव। कश्चन विभा
 याद्विचनं। एवमपि कादाचिद्विशकारं कदाचिद्विशकारं। सतिलोपे द्विशकारमेव। सत्यकश्च मे दोषो न स्यात्। यदि नि
 यो लोपस्यावविभाया तु सलोपः। यथा मेदस्तथासु॥ ॥ श्रीः॥ ॥ इति श्रीमगवत्यतकुलिविरचिते श्रीमहाभाष्ये
 प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे चतुर्थमधिकारः॥ ॥ श्रीः॥ ॥ नमः श्रीविष्णवे नमः॥ ॥ ईदं द्विवचनं प्रगेहं॥ ॥
 किमर्थमीदादीनां तपरशां प्रगृह्य सङ्गच्छते। तपरस्तकालस्येति तत्कालानां सवर्णानां ग्रहणं यथा स्यात्। केवा
 उदात्तानुदात्तस्वरितानां। अस्ति प्रयोजनमेतत्। किं न हीति श्रुतानां तु प्रगृह्य सङ्गच्छते। किं कारणं। अतः काल
 त्वात्। न हि श्रुतास्तकालाः। असिद्धः श्रुतः तस्या सिद्धत्वात् तत्काला एव भवति। सिद्धः श्रुतः स्वरसंघिषु। कश्चन
 यतो यदयं श्रुतः ग्रहणं प्रकृतिभावशास्ति। कश्चन ह्यवाक्यको सतो हिकारिणः कार्येण भवितव्यं। किमेतस्य द्वा